

UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURE KVALITETA VISOKOG OBRAZOVANJA U REPUBLICI SRBIJI

Katarina Stojanović¹, Andrea Ivanišević², Ivana Katić³, Igor Mandić⁴

¹Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet savremenih umetnosti, Beograd, Srbija

¹Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Novi Sad, Srbija

^{2,3,4}Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹katarina.stojanovic@fsu.edu.rs, ²andrea@uns.ac.rs, ³ivana.katic@uns.ac.rs, ⁴igor.mandic@live.com

Kratik sadržaj: Strategija razvoja infrastrukture kvaliteta u Republici Srbiji za period 2025-2030. zahteva konkretne korake kako bi se ispunili zacrtani ciljevi. Jedan od elemenata u široj mreži faktora nacionalnog kvaliteta su standardi i standardizacija u obrazovanju. Kao deo organizacija aktera infrastrukture kvaliteta, u saradnji i koheziji sa drugim nacionalnim faktorima kvaliteta, indikatori kvaliteta u visokom obrazovanju mogu uspešno odgovoriti na izazove savremenog društva i unaprediti infrastrukturu kvaliteta. U cilju da se stvori konkurentniji i kvalitetniji kontekst, ideja same nacionalne mreže kvaliteta jeste nov mehanizam, koji omogućava implementaciju Strategije. Jedan od tih segmenata i doprinos funkcionisanju same mreže, jeste uspostavljanje indikatora kvaliteta koji će pomoći rangiranju posebno privatnih univerziteta, budući da oni u Republici Srbiji predstavljaju relativno mladu grupaciju, nastalu u periodu tranzicije i kao takav produkt, predstavljaju još uvek fleksibilno, elastično polje u kontekstu indikatora kvaliteta.

Ključne reči: strategija, kvalitet, indikatori, univerzitet, mreža

IMPROVEMENT OF QUALITY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Abstract: Strategy for the development of quality infrastructure in the Republic of Serbia for the period 2025-2030 it requires concrete steps in order to fulfill the set goals. One of the elements in the wider network of national quality factors is standards and standardization in education. As part of organizations of quality infrastructure stakeholders, in cooperation and cohesion with other national quality factors, quality indicators in higher education can successfully respond to the challenges of modern society and improve the quality infrastructure. In order to create a more competitive and quality context, the idea of the national quality network itself is a new mechanism that enables the implementation of the Strategy. One of those segments and a contribution to the functioning of the network itself, is the establishment of quality indicators that will help the ranking of private universities in particular, since in the Republic of Serbia they represent a relatively young group, created in the transition period and as such a product, they are still a flexible, elastic field in the context of quality indicators..

Key Words: strategy, quality, indicators, university, network

1. UVOD

Kvalitet visokog obrazovanja u velikoj meri određuje napredak jedne nacije. Različiti podaci pokazuju da na ekonomske performanse različitih zemalja u svetu u velikoj meri utiče postojanje vrhunskog visokog obrazovanja [1], [2]. Prethodne studije su takođe dokazale da postoji međuzavisna veza između postojanja vrhunskog visokog obrazovanja i ekonomskog rasta, nivoa napretka jedne nacije [3], [4]. Zaključak je da nacionalna strategija za sveopšti razvoj zemlje se zasniva težnji visokoškolskih ustanova ka postizanju najvišeg mogućeg nivoa kvaliteta.

Saglasno Strategiji razvoja infrastrukture kvaliteta u Republici Srbiji za period 2025-2030. i u skladu sa potrebom za njenom uspešnom implementacijom, potrebno je istaći da samo mrežna organizacija aktera infrastrukture kvaliteta, u saradnji sa upravom, može u celini sagledati i efikasno odgovoriti na složene probleme i razvojne mogućnosti u primeni i unapređivanju infrastrukture kvaliteta i povezanih aktivnosti. Uspostavljanje mrežne organizacije za infrastrukturu kvaliteta, horizontalne i funkcionalne platforme koja okuplja sve aktere infrastrukture kvaliteta: institucije, obrazovne i istraživačke ustanove, privredu, lokalne samouprave, profesionalna i stručna udruženja, kao i organizacije civilnog društva.

Iako i javni i privatni univerziteti podležu istim nacionalnim standardima akreditacije i obezbeđivanja kvaliteta koji koristi niz indikatora vezanih za nastavu, istraživanje i institucionalno poslovanje. Ovim sistemom upravlja nezavisni Nacionalni entitet za akreditaciju i obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju (NEQA ili NAT) i usklađen je sa Evropskim standardima i smernicama (ESG) za obezbeđivanje kvaliteta. Značajna razlika u rezultatima je u tome što se nijedan privatni univerzitet iz Srbije trenutno ne rangira među 2.000 najboljih univerziteta u svetu na glavnim globalnim rang listama (kao što je Šangajska rang lista), dok nekoliko javnih univerziteta to čini. Ovo sugerise da, u proseku, privatne institucije mogu zaostajati u pogledu globalne vidljivosti istraživanja, što je ključna metrika u međunarodnim rang listama.

Većina ljudi pretpostavlja da se državni univerziteti smatraju superiornijim od privatnih univerziteta. Zbog toga se većina privatnih univerziteta bori da privuče potencijalne studente [5]. Da bi se izborili sa stigmom kvaliteta privatnih univerziteta ispod državnih, potrebno je uvesti rangiranje privatnih univerziteta, na osnovu indikatora kvaliteta. Postoje različiti indikatori koje su relevantni za rangiranje kvaliteta univerziteta, u zavisnosti od različitih konteksta, na osnovu dosadašnjih istraživanja i u skladu sa potrebama savremenog konteksta u Republici Srbiji, ovaj rad se bavi sintezom na osnovu analize indikatora koji se pojavljuju u različitim studijama. Rezultati ukazuju da se vrhunski kvalitet univerziteta ogleda u reputaciji, koja doprinosi rastu potražnje i većim brojem studenata.

2. STRATEGIJA UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURE KVALITETA NA UNIVERZITETIMA

Indikatori i njihova upotreba dobijaju sve više na značajnija. Osnovni doprinos jeste objektivnost. Budući da je Srbija je prošla prvu fazu primene Bolonjskog procesa, redefinisane i stalno preispitivanje indikatora bi itekako pomoglo visokom obrazovanju. Visokoobrazovne institucije imaju obavezu da razvijaju sistem kvaliteta. Jedan, od do sada korišćenih indikatora jesu rezultati studentskih anketa. Kroz studiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, na koju će se oslanjati ovo istraživanje, postavlja se pitanje u kojoj meri studentske ankete predstavljaju odgovarajući instrument i da je potrebno otvoriti širu raspravu na ovu temu, kao i temu nemogućnosti adekvatnog poređenja između institucija. Validan izbor indikatora je veoma važan.

Indikatori su empirijski podaci kvalitativne i kvantitativne prirode. Ovi podaci postaju pokazatelji performansi ukoliko izražavaju zamišljene ciljeve učesnika u nekom procesu. To im daje kontekstualni i vremenski značaj [6]. Prilikom definisanja indikatora u Republici Srbiji koriste se principi Evropske unije i regiona kao kontekst u kom se nalazi po većem broju kriterijuma. Indikatori su svakako specifični kako za svaku zemlju, tako i se i u kontekstu posebnih društveno-ekonomskih i političkih odnosa, pa tako se i posebno u ovom radu osvrćemo na kriterijum privatni univerzitet. Budući da su privatni univerziteti u RS prema nastanku mladi u odnosu na svetske univerzitete i usled svih navedenih odnosa, veoma su diskutabilna rangiranja i kriterijumi, indikatori kvaliteta bi pomogli i društvu i novim studentima, kako bi oni koji zaista zaslužuju mogli biti izdvojeni iz te jedne opšte predstave i stereotipa i kako sami studenti ne bi bili dovedeni u zabludu usled često nedostatka validnih informacija, kao na tržištu. Obrazovanje ne bi trebalo da bude tržište, niti studiranje roba, jer neprofitabilnost smanjuje špekulacije i ne dovodi u pitanje kvalitet nauštrb kvantiteta. Da li je elastičnost potražnje za privatnim univerzitetima povezana sa statusom izvršnosti univerziteta [5]? Posebno je važno imati u vidu da li će univerzitet imati koristi od pokušaja da zaobiđu indikator kako bi dobila kratkoročne koristi ili samo motive preživljavanja? S druge strane, mora se naglasiti da su indikatori neophodni alati, jer se ništa ne može proceniti ili pratiti bez njih [7]. Iz tog razloga, indikatori bi trebalo da se prate kontinuirano. Kod nas je problem što se evaluacija vrši uglavnom samo prilikom akreditacije i reakreditacije i pomalo gubi na značaju, jer vremenom postaje podložno manipulacijama, budući da su detektovane slabe tačke.

Detektovan nedostatak u procedurama obezbeđivanja kvaliteta u sistemu visokog obrazovanja u Srbiji je jedan od elemenata rada Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta i njihov izveštaji o eksternoj evaluaciji kvaliteta. Trenutno postoje dva glavna mehanizma izveštavanja za obezbeđivanje kvaliteta u sistemu visokog obrazovanja: izveštaji o samoevaluaciji koje izdaju same visokoškolske ustanove, kojima nedostaje transparentnost, i izveštaji o eksternoj evaluaciji kvaliteta koje izdaje KAPK, koji su dugi, tehnički i birokratski, stoga nisu privlačni najrelevantnijoj ciljnoj grupi – studentima (budućim i sadašnjim). Pored toga, izveštaji o eksternoj evaluaciji kvaliteta nisu međusobno uporedivi, što zauzvrat znači da visokoškolske ustanove nisu uporedive po kvalitetu. Situacija se može poboljšati različitim, lako dostupnim formatima izveštaja o eksternoj evaluaciji kvaliteta koji se sastoje od brojevanih ocena definisanih prema Standardima za eksternu evaluaciju kvaliteta visokoškolskih ustanova i izveštajima o otvorenim podacima. Ovo bi omogućilo da izveštaji budu uporedivi i učinilo bi obezbeđivanje kvaliteta u srpskom sistemu visokog obrazovanja javnijim i transparentnijim, kao i relevantnim za različite zainteresovane strane [8].

Univerzitet u Stokholmu npr. ima jasno decentralizovanu organizaciju, prenoseći ogromne odgovornosti u vezi sa ekonomijom, razvojem kurseva, razmenom i osobljem na fakultete i odeljenja. To je jedan važan preduslov za strateško planiranje koje Univerzitet sprovodi. Sistem strateškog planiranja koji se koristi na Univerzitetu u Stokholmu vođen je postavljanjem ciljeva i povratnim informacijama o ishodu. Kao takav, ovaj sistem za praćenje strateškog razvoja nije originalan, ali se implementira na dosledan način. Njegov ključni deo je Godišnji plan. U ovom planu se izdvaja niz specifičnih ciljeva, dok se drugi koji su ispunjeni uklanjaju. Za svaki specifični cilj navodi se indikator, kao i njegova ciljna vrednost za određeni period [7].

Mreža funkcioniše kroz tematske radne grupe i koordinacione oblike saradnje, sa unutrašnjim raspoređivanjem uloga i odgovornosti, pri čemu se, uz neophodno učešće svih aktera u sistemu, zasniva na principima otvorenosti, neutralnosti, distribuiranosti i kompleksnog liderstva. Njen osnovni zadatak jeste razmena znanja, inicijativa i povratnih informacija među svim akterima u sistemu infrastrukture kvaliteta, kao i podrška inicijativama s terena, zajedničko rešavanje konkretnih problema i prepoznavanje i iskorišćavanje razvojnih šansi u različitim oblastima.

Deo sistema mreže kvaliteta jeste i uspostavljanje upoređivanja ustanova privatnih univerziteta. Pregled ključnih tačaka u Strategiji gde je mrežna organizacija ne samo korisna, već neophodna za ostvarenje postavljenih ciljeva, dao je prof. dr Jovan Filipović, član Saveta za kvalitet Republike Srbije i inicijativnog odbora. Primena ovog modela može značajno pomoći u sprovođenju Strategije (Tabela 1). Način i metodologija korišćenja mrežne organizacije kvaliteta prilikom uspostavljanja sistema kvaliteta privatnih univerziteta i njihovog poređenja prilikom rangiranja, prepoznati

su kao jedna od mogućnosti za pronalaženje i otklanjanje trenutnih slabosti, kao i za uspostavljanje jednog jedinstvenog nacionalnog registra, gde bi kvalitet predstavljao vrednost kojoj bi se težilo i pri samoj toj težnji, ostvarivao bi se sve veći kvalitet. Uključivanjem svih relevantnih aktera i svih aspekata, manjkavosti i nedostaci bi bili eliminisani ili smanjeni. Veoma važan segment, prepoznat kao slabost i mana dosadašnjeg sistema evaluacije u prethodnim istraživanjima, jeste i nedostatak kontinuiteta praćenja kvaliteta visokoškolske ustanove, što bi takođe bilo otklonjeno. Promocija i vidljivost rešavaju još jedan uočeni nedostatak u početku istraživanja, a to je netransparentnost. Kontinuitet, praćenje, izveštavanje i povezivanje sa širom zajednicom, regionom i EU, svakako nas vraćaju na suštinu same mreže sa početka.

Tabela 1 – Izabrane ključne tačke iz Strategije gde je uloga mrežne organizacije od velike važnosti

Br.	Mesto u Strategiji	Kratak opis	Uloga mreže
1	3.4.3. Jačanje saradnje	Traži uključivanje svih relevantnih aktera	Mreža je operativni mehanizam za stalno uključivanje svih strana
2	2 4.2.3. Mera 2.3	Uspostavljanje mehanizama redovne saradnje	Mreža je formalizovan okvir za kontinuiranu saradnju
3	3 4.2.4. Mera 2.4	Vidljivost infrastrukture kvaliteta	Zajedničke promocije, Dani kvaliteta, portal mreže
4	4 4.2.8. Mera 4.2	Jačanje kapaciteta aktera IK	Prostor za razmenu znanja, obuke, mentorstva
5	5 4.2.9. Mera 4.3	Regionalna i EU saradnja	Institucionalna i lična povezanost za međunarodne projekte
6	Poglavlje 5	Praćenje i izveštavanje	Mreža obezbeđuje podatke sa terena i uključuje širi krug učesnika

3. ZAKLJUČAK

Fenomen povećanja troškova obrazovanja u visokom obrazovanju i sve većeg interesovanja zajednice za sticanje visokog obrazovanja ima za cilj da potvrdi da su usluge visokog obrazovanja primarna potreba šire zajednice [9]. U nastojanju da se poboljša kvalitet, procena kvaliteta mora se pomeriti sa naglaska na odgovornost za prošle performanse na brigu o budućim performansama i na taj način mora se pronaći način da se strateški utiče na poboljšanje kvaliteta [10]. Ovaj izazov je takođe izazov kako shvatiti kvalitet pomoću kvantitativnih parametara.

Mreže kvaliteta pomaže unaprđivanju indikatora i upoređivanju ustanova privatnih univerziteta. Ona je korisna i neophodna za ostvarenje postavljenih ciljeva. Povećaće vidljivost i transparentnost informacija i podataka o samovrednovanju kvaliteta koje sprovode visokoškolske ustanove i eksternom vrednovanju kvaliteta koje sprovode i time obezbediti javno praćenje kvaliteta visokoškolskih ustanova i informisan proces donošenja odluka za buduće studente i ostale. Visokoškolske ustanove bi postale uporedive po kvalitetu, a one sa nižom ocenom kvaliteta bi se poboljšale prateći dobre primere [11]. Zainteresovana javnost bi mogla da upoređuje visokoškolske ustanove po kvalitetu i da donosi informisane odluke.

ZAHVALNICA

Ovaj rad je podržan od strane Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu, Departmana za Industrijsko inženjerstvo i inženjerski menadžment u okviru realizacije projekta pod nazivom: "Unapređenje kvaliteta nastave na studijskim programima Departmana kroz implementaciju rezultata naučno-istraživačkog rada u oblasti Industrijskog inženjerstva i menadžmenta".

4. LITERATURA

- [1] Xia, X., Qiu, X., *The Impact of the Quality of Higher Education on the Development of Regional Economy—Empirical Analysis Based on Provincial Panel Data*, Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Volume 598, 301-305. 2021.
- [2] Dreval, O., Martynets, V., Opanasiuk, Y., Pavlenko, O., *A Country's Economic Growth and Rankings of Higher Education Institutions: Is There a Relationship?* TEM Journal, 11 (4), 1814-1823. 2022.
- [3] Arman, Purwandaya, B., Saefuddin, A., *The Impact of Quality of Education and Higher Education on Economic Growth*, Journal of Economic Education, 9 (1), 64-70. 2020.
- [4] Artyukhov, A., Volk, Iu., Krmelova, V., Krmela, J., *Quality Of Education System As A Determinant Of Socio-Economic Development: Assessment Of Technological Level Of Readiness*, SocioEconomic Challenges, 5(4), 172- 182. [https://doi.org/10.21272/sec.5\(4\).172-182.2021](https://doi.org/10.21272/sec.5(4).172-182.2021). 2021.
- [5] Apprillia Anggraeni Sugiarto, Firman, Ninik Sudarwati, Laili Puji Hardini, Nurhayati Lakalu, Dandi Kurniawan, *Measuring the Quality of Private Universities: The Elasticity of Demand Approach*, International

Journal of Business and Management Invention (IJBMI) ISSN (Online): 2319 – 8028, ISSN (Print): 2319 – 801X www.ijbmi.org || Volume 13 Issue 11 || November, 2024 || PP: 190-200. 2024.

- [6] Dochy, F., Segers, M., Wijen, W., *Selecting Performance Indicators. A proposal as a result of research*, in Goedegebuure, L., Maassen, P. & Westerheijden, D. (Eds.) *Peer Review and Performance Indicators* (Utrecht: Lemma. B.V., pp. 135-153). 1990.
- [7] Falk, J., *Indicators we live by? On the quantity-quality dilemma*, (in *Creativity and diversity: Challenges for quality assurance beyond 2010*, 4th European Quality Assurance Forum, Denmark, 2009.
- [8] Sanja Nasevski, *Quality Assurance and Open Data for Ranking in Serbian Higher Education – We are Ready for It*, The Belgrade Open School, Belgrade, 2017,
http://www.bos.rs/en/uploaded/BOS_QUALITY_ASSURANCE_Sanja%20N..pdf
- [9] Chen S.J. College Costs, *Freshman Enrollment, and Student Quality: Evidence from an Urban State University*, *International Journal of Information and Education*, 6(9), 664-671. 2016.
- [10] Prianto, A., Firman, dan Timan, A., *Elasticity of Demand for State Universities: Measuring the Excellence of State Universities in East Java*, *International Journal of Business and Management Invention (IJBMI)*, 13 (1), 50-59. 2024.
- [11] Vykydal, D., Folta, M., Nenadál, J., *A Study of Quality Assessment in Higher Education within The Context of Sustainable Development: A Case Study from Czech Republic*, *Sustainability (Switzerland)*, 12(11), 1–22. a.
<https://doi.org/10.3390/su12114769> (2020). 2020.